

2. Яременко Л. М. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського – науково-методичний центр формування і використання Архівного фонду НАН України / Л. М. Яременко // Наук. пр. НБУВ. – Київ, 2001. – Вип. 7. – С. 200–207.

3. Архівна справа і діловодство в Національній академії наук України : зб. законодав. актів, нормат. і метод. документів. – Київ, 2002. – 169 с.; Перелік документів, що утворюються в діяльності НАН України та її установ, із зазначенням строків зберігання документів. – Київ, 2005. – 280 с.; Видатні вчені НАН України. Особові архівні та рукописні фонди академіків і членів-кореспондентів у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (1918–1998) : Путівник. – Київ, 1998. – 308 с.; Архівні фонди установ Національної академії наук України : путівник. – Київ, 2008. – 448 с.

4. Історія Академії наук України (1918–1923) : док. і матеріали. – Київ : Наук. думка, 1993. – 571 с.; Історія Національної академії наук України (1924–1928) : док. і матеріали. – Київ, 1998. – 762 с.; Історія Національної академії наук України (1929–1933) : док. і матеріали. – Київ, 1998. – 537 с.; Історія Національної академії наук України (1918–1933) : наук.-довід. апарат. – Київ : НБУВ, 2002. – 448 с.; Історія Національної академії наук України (1934–1937) : док. і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – 832 с.; Історія Національної академії наук України (1938–1941) : док. і матеріали. – Київ : НБУВ, 2003. – 920 с.; Історія Національної академії наук України (1941–1945). Ч. 1 : Док. і матеріали. – Київ, 2007. – 808 с.; Історія Національної академії наук України (1941–1945). Ч. 2 : Додатки. – Київ, 2007. – 576 с.; Історія Національної академії наук України. 1946–1950. Ч. 1 : Док. і матеріали. – Київ, 2008. – 604 с.; Історія Національної академії наук України. 1946–1950. Ч. 2 : Додатки. – Київ, 2008. – 716 с.; Історія Національної академії наук України. 1951–1955. Ч. 1 : Док. і матеріали. – Київ, 2012. – 884 с.; Історія Національної академії наук України. 1951–1955. Ч. 2 : Додатки. – Київ, 2012. – 916 с.

Надія Яцун

**ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБОВИХ ФОНДІВ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМЕНІ М. ГОРЬКОГО
(на прикладі спадщини Михайла Комарова)**

Серед фондів бібліотеки виділяються унікальні рукописні та книжкові колекції відділу рідкісних видань та рукописів – іменні та тематичні. Фонд бібліотеки в усі часи поповнювався завдяки щедрим дарункам одеських меценатів. І до сьогодні дарування є поширеною формою комплектування відділу. Так, наприклад, фонди особового походження сформовані завдяки тому, що мешканці міста або ж їхні родичі дуже часто передавали бібліотеці на зберігання цілі приватні зібрання та архіви. На початок 2015 р. архів відділу містив 104 фонди (4230 од. зб.), понад 40 з них – фонди особового

походження. Аналізу рукописного фонду відділу в цілому присвячене окреме дослідження [1].

Серед особових фондів чільне місце належить архіву Михайла Федоровича Комарова (1844–1913). В історії української культури він посідає почесне місце як літературознавець, етнограф, біограф, бібліограф, лексикограф, а також як видавець і громадський діяч [2]. Його спадщина складається із двох частин – рукописного архіву та книжкової колекції.

Архів М. Комарова зберігається під шифром 28 і налічує 55 справ. У ньому зібрано різні типи документів – копії листів до нього від діячів української культури, фотографії, рукописи праць самого М. Комарова тощо. Перші 10 справ – це листи до М. Комарова, що сформовані за алфавітом прізвищ кореспондентів. Це не оригінали листів, а єдині відомі сьогодні машинописні копії, які слугують першоджерелом для науковців. У бібліотеці зберігаються листи від 200 кореспондентів загальною кількістю 912 аркушів (розмір 33,5x21,5 см). Хронологічно листи охоплюють період з 1881 р. до 1913 р. [3]. Частина архіву (фонд 28/11-28/34) відображає, зокрема, матеріали, пов'язані з першим науковим інтересом М. Комарова – етнографією, оскільки ще зі студентських років його приваблювала духовна спадщина українського народу, яку він із задоволенням збирав. Він записав цінні зразки з фольклору, як от «Народні пісні Подільської губернії» (фонд 28/16) (рукопис поділяється на тематичні складові: колядки і щедрівки, веснянки (гаївки), пісні побутові, весільні); «Народні українські приказки, прислів'я і таке інше : нова збірка / впорядкував М. Комаров» (Одеса, 1888) (фонд 28/27), де зібрано більше сотні народних приказок. Пізніше ці матеріали були опубліковані [4]. Є в архіві М. Комарова і фольклорні матеріали, зібрані Людмилою Березіною [5] (літературний псевдонім Дніпрова Чайка), доробок якої є досить значним у цьому напрямі, та багато інших цінних джерел.

Архів М. Комарова відображений у каталогах відділу; складений іменний покажчик до листів. Для зручності користування архів переведено в електронний вигляд.

Працівники відділу рідкісних видань та рукописів протягом певного часу вивчали також і другу частину спадщини М. Комарова – його книжкову колекцію. Як перший результат дослідження книжкової колекції – вихід друком каталогу «Книги з автографами у фондах ОДНБ ім. М. Горького. Збірка М. Ф. Комарова» (Одеса, 1996). Наступним кроком фахівців відділу стало детальне вивчення колекції та випуск друкованого каталогу його книжкового зібрання [6].

Перш ніж потрапити до ОННБ імені М. Горького, збірка М. Комарова з 1920 р. входила до складу заснованої того ж року «Української державної бібліотеки» (пізніше – «Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка»), директором якої був Богдан Комаров, син М. Комарова [7]. Після вислання Б. Комарова за межі України на початку 1930-х років бібліотека його батька, за ухвалою Наркомату освіти УРСР, увійшла до складу Одеської державної

публічної бібліотеки [8, с. 32]. Збірку було передано до основного книгосховища, де вона зберігалася до початку 1980-х років, допоки в бібліотеці не розпочалася робота з виявлення приватних зібрань.

Нині бібліотека М. Комарова – це окремо виділена колекція, пам'ятка духовного життя українського народу XIX ст., яка налічує 1258 назв книжок і періодики. Вона містить різноманітні матеріали, що розповідають про тернистий шлях українського друкованого слова та відображають наукові інтереси власника, висвітлюють його зв'язки з літературними та науковими колами, адже, працюючи за фахом правознавця, М. Комаров паралельно зайнявся культурною та громадською діяльністю, створенням національної бібліографії, історико-етнографічних і лексикографічних праць [9, с. 54–63]. Для цієї роботи М. Комаров збирав і необхідні матеріали – книжки і публікації. Нині це – невичерпний скарб для дослідників.

До колекції входять книжки XIX – початку XX ст., але більшу частину складають видання 1880–1910-х років із друкарень Одеси, Харкова, Києва, Херсона, Чернігова, а також Львова і Чернівців. Багато видань – з Москви та Санкт-Петербурга.

Зібрання згруповане за галузевими розділами (згідно з особливостями шифрування книг в ОННБ імені М. Горького). Значна частина колекції – книжки з історії України, етнографії, історії української та російської літератури, мовознавства, бібліографічні довідники, періодичні видання.

У колекції – багато книжок з ілюстраціями та кольоровими обкладинками (наприклад, видання ілюстровані відомим українським художником А. Ждахою, який зробив великий вклад у розвиток образотворчого мистецтва не лише нашого міста, а й в Україні). Найбільший за обсягом розділ зібрання – художня література. Він нараховує близько тисячі одиниць зберігання і характеризується різноманітністю авторів. Широко представлені художні твори українських (І. Котляревський, Т. Шевченко, Марко Вовчок, О. Кобилянська, Леся Українка, І. Франко, І. Нечуй-Левицький, І. Карпенко-Карий та ін.), українські переклади російських і зарубіжних письменників. Важливість цього розділу важко переоцінити, адже майже всі видання класиків української літератури є прижиттєвими. Широко представлені українські альманахи. В розділі мовознавства є багато цікавих матеріалів з історії розвитку української мови.

М. Комаров зробив величезний вклад у збереження та розвиток української мови і українського друкованого слова, і саме в той час, коли ця підтримка була найнеобхіднішою. Усі напрацювання Комарова у бібліографії та лексикографії актуальні до сьогодні. Бібліотека М. Комарова – свідчення того, що він невтомно працював для розвитку українського слова та української культури. Його спадщина може служити унікальним джерелом для вивчення історії становлення і розвитку української бібліографії, видавничої справи, культурного життя тогочасного суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. *Солодова В.* Документальні колекції у складі Музею книги Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького / В. Солодова // Книжкові колекції, рідкісні видання та рукописи в сучасному науково-інформаційному просторі : матеріали конф., присвяч. 85-річчю Музею книги Одес. держ. наук. б-ки ім. М. Горького, Одеса, 25–27 верес. 2007 р. – Одеса, 2008. – С. 55–61.
2. Про М. Ф. Комарова див.: Українські письменники : біобібліогр. слов : в 5 т. / уклад. Л. Є. Махновець. – Київ, 1960. – Т. 2. – С. 432–439; Українська літературна енциклопедія : в 3 т. – Київ, 1990. – Т. 2. – С. 541–542.
3. *Гоголина Т. А.* Архів Михайла Федоровича Комарова [Електронний ресурс] : (к 170-летию со дня рождження) / Т. А. Гоголина // Українська книга на Одещині : XV Всеукр. виставка-форум, 24–26 верес. 2014 р. : каталог : до 185-річчя від дня заснування Одес. нац. наук. б-ки ім. М. Горького / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького, Одес. обл. держ. адмін., Укр. асоц. видавців та книгорозповсюджувачів ; упоряд. Л. М. Бур'ян ; ред. Н. Г. Майданюк. – Одеса : ОННБ ім. М. Горького, 2014. – Режим доступу: http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/sNaykVidan/sc530457.pdf. – Назва з екрана.
4. *Комаров М. Ф.* Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, помовок, загадок і замовлянь / М. Ф. Комаров. – Одеса, 1890. – X, 125 с.
5. Українські пісні що співають у Дніпровському уїзді Тавричеської губернії / збрала Л. Березіна // Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького, ф. 28, спр. 29, 21 арк.
6. Бібліотека М. Ф. Комарова : каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки імені М. Горького / Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького ; упоряд.: Н. А. Бродецька, Н. О. Яцун ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса : вид. СПД Бровкін О. В., 2014. – 320 с., [12] с. іл.
7. *Комаров Б. М.* Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка в Одесі / Б. М. Комаров // Бібліол. вісті. – 1925. – № 1/2. – С. 75–81.
8. *Зленко Г. Д.* Михайло Федорович Комаров та його бібліотека / Г. Д. Зленко // Бібл. вісн. – 1994. – № 3. – С. 29–33.
9. *Ясинський М. І.* Михайло Комаров : монографія / М. І. Ясинський ; уклад. М. В. Геращенко ; Кн. палата України. – Київ : Кн. палата України, 2001. – 68 с.